

Разом з тим російський фахівець В. О. Озеров звертає увагу на те, що у вітчизняній науці до цього часу нема спільної думки дослідників відносно основних напрямків правового забезпечення воєнної реформи [4].

Важливо визначитись, розбудова національної армії є однією з важливих ланок в будівництві держави і лише під цим кутом повинно розглядатись правове забезпечення розвитку військового формування.

Проблематика дослідження законодавства з військових питань та правових основ розвитку оборонної сфери держави не втрачає актуальності. Однак в опублікованих працях питання конституційно-правових основ воєнної реформи не були предметом спеціального комплексного дослідження.

У цей же час серед фахівців відсутня єдність поглядів на подальший розвиток законодавства з питань нормативно-правового забезпечення воєнної реформи.

В цілому питання оборонної реформи держави досліджувались в працях вітчизняних фахівців, зокрема: Б. П. Андрєсюка, Ю. І. Бута, О. І. Грінєнка, В. С. Картавцева, С. О. Кириченка, С. В. Ківалова, Б. А. Кормич, Ю. М. Оборотова, М. П. Орзіха, Б. А. Пережняка, С. М. Прилипка, В. Г. Радецького, А. І. Семенченка, Ю. М. Тодики, В. Б. Толубка, О. І. Черноусєнка та ін.

В російській конституційно-правовій науці правові проблеми воєнної реформи аналізуються в роботах О. І. Владимирова, І. І. Котлярова, М. І. Кузнецова, В. О. Кулікова, В. О. Озерова, В. І. Сліпченка та інших.

У статті досліджуються питання правового забезпечення воєнної реформи та її складової — реформування, розвитку та трансформації Збройних Сил України.

Проблема зміцнення воєнної безпеки та підвищення обороноздатності передбачає розробку і втілення у життя нових поглядів на запобігання збройним конфліктам та підготовку держави і її військових формувань до відбиття можливої агресії. Зважаючи на це, С. О. Тюшкевич, стверджує, що, оцінюючи воєнні

загрози, їх джерела і причини, військово-політичне керівництво отримує можливість виваженої розробки воєнної політики держави і у відповідності з нею вирішувати завдання у сфері оборони та військового будівництва [5].

В кінці минулого століття радикально трансформувалась сутність війни та локальних бойових дій. У війнах і локальних конфліктах бойові дії не відсторонені на другорядний план, однак поступають пріоритет політичним, дипломатичним, економічним, інформаційним та іншим формам протидії.

На думку військового вченого В. І. Сліпченка, «...в війнах нового покоління вирішальна роль буде відводитись вже не великій кількості сухопутних військ, не атомному, а високоточному звичайному ударному, оборонному озброєнню і озброєнню на нових фізичних принципах» [6].

З огляду на це, на сучасному етапі військові формування держави у відповідності до удосконаленого законодавства повинні мати раціональну структуру, збалансований бойовий склад, надійну інтегровану систему управління та бути оснащені сучасним озброєнням і технікою.

Так, Ж. Дзейко дає таке тлумачення правових основ — військове законодавство, стверджує фахівець, це цілісна сукупність нормативних принципів у складі нормативно-правових актів та міжнародних договорів, які регулюють суспільні відносини у сфері становлення, розвитку та діяльності Збройних Сил України [7].

Передусім в сучасних умовах основними напрямками подальшого розвитку та структурної перебудови військових формувань слід вважати: удосконалення правових основ їх розвитку та трансформації; досягнення стабільності і уніфікація вертикалі та набуття ними максимальної автономності під час виконання завдань.

Власне, ці напрями діяльності становлять основні завдання законодавства про оборону. Відповідно до них військово-політичне керівництво повинно реформувати та трансформувати збройні

сили до рівня, який дозволить їм за своїми можливостями гарантовано забезпечувати реалізацію у війсьній сфері національних інтересів України.

З цього приводу відомі фахівці В. Б. Толубко, Ю. І. Бут, В. А. Костецький слушно зазначають, що поняття військової реформи охоплює не тільки відповідні заходи стосовно складових Військової організації держави, воно також торкається діяльності всіх органів державної системи управління [8].

Поряд з цим, вбачає С. М. Нечхаєв, реформування Військової організації держави — явище складне й багатопланове, яке здійснюється під керівництвом вищих органів державної влади [9].

Звісно, Збройні Сили України — це державна структура, яка призначена для збройного захисту суверенітету, незалежності, територіальної цілісності й неподільності України від нападу ззовні [10].

У зв'язку з цим російський фахівець В. І. Останков вважає, що обґрунтування складу збройних сил є однією з складних проблем теорії та практики їх розбудови і базується на урахуванні загроз національними інтересам Росії, а також економічними і мобілізаційними можливостями країни [11].

У наслідок реформування, які проводяться на підставі існуючої правової бази, основні пріоритети розвитку повинні спрямовуватись на підвищення боєздатності армії, миротворчу діяльність та активну співпрацю на міжнародній арені, тобто формування сучасної армії у відповідності до європейських та світових стандартів.

Разом з тим питання доцільності застосування збройної сили для захисту національних інтересів та співвідношення збройних сил і інших військових формувань повинні вирішуватись виключно на законодавчому рівні.

Статтею 107 Конституції України встановлено, що одним із найважливіших суб'єктів, призначених забезпечувати національну безпеку України, є Рада національної безпеки та оборони (РНБО) України [1].

Президент України є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил Ук-

раїни і також Головою Ради національної безпеки і оборони (РНБО) — координуючим органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України [12].

Безумовно, під час внесення змін до Конституції України від 8 грудня 2004 року форми державного управління змінилися, тому доцільно приведення в відповідність до положень Конституції України інших законодавчих актів, регулюючих правовідносини у сфері національної безпеки і оборони.

В новій редакції базового закону можливе визначення основним завданням РНБО — державного, міжвідомчого та колегіального органу державної влади — координацію діяльності силових та правоохоронних органів при вирішенні завдань забезпечення національної безпеки і оборони.

Важливою ланкою правової бази національної, отже, і військової безпеки є Закон України «Про основи національної безпеки України», який визначає загальні положення та принципи забезпечення національної безпеки [13].

До того ж у законі залишається поза увагою правове визначення необхідності підтримання військової могутності держави, в той же час лише позначено напрям на повномасштабну участь у загальноєвропейській структурі безпеки, як базового компонента національної безпеки.

Далі, в Законі України «Про оборону України» визначено, що оборона України — це система політичних, економічних, соціальних, військових, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту [14].

Однак у законах України «Про основи національної безпеки України» та «Про оборону України» залишено поза увагою питання урегулювання загальної діяльності військових формувань за мирного та воєнного часу [13; 14].

Зазначена проблема не розкрита в повному обсязі і в інших законодавчих актах. Окрім цього слушно є думка,

висловлена М. Г. Фещуком, що законами невизначені чіткі юридичні поняття військового організму, військової організації, військової частини, установи та військового формування [15].

Наведений аналіз настановляє на думку, що у Законі України «Про оборону України» слід визначити правові основи оборони та повноваження структурних підрозділів органів державної влади. Відповідно, розкрити основні заходи військових формувань Воєнної організації держави щодо оборони, а також конкретніше окреслити порядок дій державних органів та органів воєнного управління у разі збройної агресії, загрози нападу на Україну.

У свою чергу, Закон України «Про Збройні Сили України» в цілому визначає правові основи, функції, склад, організацію, діяльність та керівництво Збройними Силами України [10].

Поряд з цим, висловлює думку І. С. Руснак, перехід збройних сил до тривалої структури здійснено виходячи з досвіду військового будівництва провідних у військовому відношенні країн та проведення низки наукових досліджень [16].

У цьому аспекті, необхідно зауважити, відносно військового формування за умов загострення та виникнення нових загроз національній безпеці на сучасному етапі важливими є врегулювання на законодавчому рівні шляхом внесення змін до чинного закону таких питань: визначення виключно в правовому полі діяльності армії; уточнення функцій, складу, структури та розташування; порядку і засобів комплектування, а також співпраці на міжнародному просторі. Власне кажучи, на законодавчому рівні повинні відображатись завдання щодо спроможності війська діяти у складних та нестандартних ситуаціях, участі у спільних заходах бойової підготовки, спрямованих на відпрацювання питань протидії терористичним актам і диверсіям, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру.

На думку С. О. Кириченка, військове реформування є процесом цілеспрямо-

ваної зміни окремих складових військового організму, а військова трансформація передбачає докорінну зміну ідеології та принципів існування всієї військової системи [17].

Звісно, основною концептуальною засадою забезпечення воєнної безпеки є Воєнна доктрина України, яка має важливе значення у формуванні концептуальної та нормативно-правової бази воєнного будівництва та розвитку Збройних сил [18].

Однак, на нашу думку, у воєнно-політичних засадах Воєнної доктрини серед реальних та потенціальних внутрішніх загроз національній безпеці у воєнній сфері відсутня основна внутрішня загроза — «спроба насильницького повалення конституційного ладу», а також не визначені заходи «у загрозовий період та у разі початку збройного конфлікту, війни». В той же час до внутрішніх загроз національній безпеці належить «незадовільний рівень соціального захисту військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, та членів їх сімей» [18].

При цьому слід підкреслити, Воєнна доктрина повинна врегульовувати проведення воєнної реформи з кінцевим результатом — відродження ВПК та розбудовою сучасних збройних сил, здатних забезпечити безпеку суспільства і держави. Звідси цим концептуальним документом слід урахувати необхідність підвищення експортного потенціалу в галузі міжнародного військово-технічного співробітництва та визначити пріоритети реформування та розвитку, мету, цілі і етапи реалізації воєнної реформи відповідно до сучасних глобальних викликів.

На думку автора, Воєнна доктрина також повинна визначити напрями реалізації проекту «контрактна армія», — звідси армія має бути по-європейськи професійною, а військова служба — престижною професією.

Власне кажучи, тривалий час, особливо на початку створення, головною проблемою основ розбудови національного війська була відсутність науково обґрунтованої комплексної програми

у цій сфері, тому якісно новий період розвитку військових формувань розпочався з затвердженням Державної програми будівництва та розвитку Збройних Сил України на період 2005 року та подальших комплексних документів.

Саме тому, у зв'язку з недостатністю ресурсів, проводиться аналіз виконаних заходів Державної програми розвитку озброєння та військової техніки збройних сил (ДП ОБТ) на період до 2009 р.

Відповідно важливим етапом в реалізації вимог Конституції України є Державна програма розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 роки, спрямована на формування професійної армії, здатної як виконувати завдання захисту суверенітету та недоторканності України, так і робити гідний внесок у забезпечення міжнародної глобальної і регіональної безпеки [19].

На сучасному етапі реформування важливим питанням є визначення правового статусу Об'єднаного оперативного командування — нового органу військового управління оперативного рівня.

Так, аналіз дає підстави стверджувати, що одним з основних напрямів реформи є комплексне вирішення питань, пов'язаних з функціонуванням армії в умовах поступового повного переходу на професійну основу, питання комплектування і кадрового менеджменту. Слід підкреслити, важливим завданням реформування та розвитку Збройних Сил України є вдосконалення всієї системи призову і комплектування військ [20].

У цьому аспекті у виконанні основних заходів концептуальних документів, визначенні стратегічних напрямів і перспектив розвитку кадрової політики, підвищенні ефективності кадрової роботи у військах важливу роль відіграє Концепція кадрової політики в Збройних Силах України. Правове забезпечення щодо виконання заходів з переходу армії до комплектування військовослужбовцями контрактної служби є важливим напрямом військового реформування — складової воєнної реформи.

Звісно, до нормативних актів з реформування існуючої системи комплектування військових частин, установ та

закладів слід віднести Постанову Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2007 року № 1054 «Про територіальний Центр комплектування військовослужбовцями за контрактом».

Зауважимо, підготовка сержантів нової генерації проводиться в Центрі підготовки сержантів збройних сил.

З огляду на викладене, вважається доцільним є відпрацювання програм переведення видів Збройних Сил України на контрактний спосіб комплектування, відповідно до яких в командуваннях видів збройних сил, на підставі складених планів, проводити перехід на контрактну основу комплектування.

До речі, формулюючи ключові основні завдання, особливу увагу необхідно приділити саме організаційно-правовому питанню переходу Української армії на контрактну основу.

Нові політичні пріоритети, у підході до такої складної галузі, як оборона держави, зумовлюють необхідність адекватного ставлення до її правового урегулювання.

Так, розробка Концепції патріотичного виховання, підкреслює В. Б. Безбородов, стане правовою основою для прийняття та введення в дію нормативних документів, визначаючих конкретні напрямки та форми військово-патріотичного виховання військовослужбовців [21].

Відомо, в національному війську склалась ситуація певного дефіциту професіоналів — патріотів держави, тому у відповідності до затвердженої Концепції допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, серед першочергових завдань розвитку військових формувань є покращення військово-патріотичного виховання молоді. Вочевидь, лише на міцному фундаменті патріотизму і національної свідомості захисників можлива реалізація програми розвитку і трансформації, успішне виконання поточних завдань Збройних Сил України.

Зусилля в напрямку правового забезпечення, підвищення бойового потенціалу національного війська та його подальшого реформування та трансформації, вважається, слід спрямувати:

на відпрацювання та удосконалення діючої нормативно-правової бази щодо подальшого розвитку армії; оптимізацію організаційної структури війська; підвищення ефективності військового управління; вдосконалення бойової підготовки; підвищення бойової готовності військових частин і підрозділів; підтримання в боездатному стані, оновлення озброєння, військової техніки, розвиток інноваційних технологій; удосконалення системи матеріально-технічного забезпечення армії; забезпечення ефективного комплектування армії військовослужбовцями за контрактом; упровадження служби у військовому резерві; вивільнення з'єднань і військових частин армії від виконання невластивих їм функцій (утримання надлишкового озброєння та військової техніки, інших матеріальних засобів тощо); забезпечення соціальних гарантій військовослужбовцям і членам їх сімей, особам, звільненим з армії, та активізацію діяльності з патріотичного виховання молоді, військовослужбовців та громадян України.

Таким чином, розвиток та трансформування армії до нового зразку повинні супроводжуватись змінами існуючих, а також розробленням нових законодавчих засад з питань зростання показників бойової готовності, комплектування на професійній основі та розширення військового співробітництва Збройних Сил України.

Ключові слова: воєнна реформа держави, конституційно-правові основи реформування та розвитку військового формування.

У статті досліджуються питання законодавчого забезпечення воєнної реформи та її складової — реформування, розвитку та трансформація військового формування — Війська України. Автор звертає увагу на проблеми правових основ воєнної реформи в Україні.

В статье исследуются вопросы законодательного обеспечения военной реформы и ее составляющей — реформирование, развитие и трансформация военного формирования — Войска

Украины. Автор обращает внимание на проблемы правовых основ военной реформы в Украине.

In the article research problems legislative supply military reform and its main part — a reformation, development and reformation of the military formation Ukrainian Armed Forces. Author pay your attention to problem of the legal base of the military reform in Ukraine.

Література

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 142; Про внесення змін до Конституції України : Закон України від 8 груд. 2004 р. № 2222-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44.
2. Орзіх М. П. Започаткування сучасного етапу конституційної реформи в Україні // Юридичний вісник. — 2003. — № 2. — С. 68–78.
3. Гріненко О.І. Погляди на функціонування системи оборонного планування у Збройних силах України / О. І. Гріненко, М. М. Денежкін // Наука і оборона. — 2005. — № 5. — С. 16–22.
4. Озеров В. А. Тезиси докладов совета по обороне и безопасности. Федеральное собрание РФ // Независимое военное обозрение. — 2001. — № 47. — С. 6–8.
5. Тюшкевич С. А. Военная наука и безопасность России // Военная мысль / МО РФ. — М., 2001. — № 2. — С. 39–46.
6. Слипенко В. И. Войны шестого поколения / В. И. Слипенко. — М. : Вече, 2002. — С. 13–37.
7. Дзейко Ж. Правова робота у сфері нормотворчої діяльності органів військового управління і військового командування // Право військової сфери. — 2008. — № 4. — С. 13–14.
8. Толубко В. Б. Воєнна реформа: досвід та сучасність / В. Б. Толубко, Ю. І. Бут, В. А. Костецький // Стратегічна панорама. — 2004. — № 1. — С. 140–146.
9. Нечхаев С. М. Погляди на зміст і структуру концепції розвитку Воєнної організації держави // Наука і оборона. — 2007. — № 3. — С. 23–27.
10. Про Збройні Сили України : Закон України від 5 жовт. 2000 р. № 2019-III //

Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 48. — Ст. 410.

11. Останков В. И. Военно-стратегическое обоснование состава Вооруженных Сил Российской Федерации // Военная мысль / МО РФ. — М., 2002. — № 1. — С. 4–12.

12. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 5 берез. 1998 р. № 183/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 35. — Ст. 237.

13. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.

14. Про оборону України : Закон України від 5 жовт. 2000 р. № 2020-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 49. — Ст. 420.

15. Фецул М. Г. Необходима військово-правовая реформа // Право військової сфери. — 2006. — № 10. — С. 4–6.

16. Руснак І. С. Повітряні Сили Збройних Сил України : п'ять років захисту

повітряного простору Вітчизни // Наука і оборона. — 2009. — № 4. — С. 3–5.

17. Кириченко С. О. Військовий вимір трансформації Збройних Сил України в контексті євроатлантичної інтеграції // Наука і оборона. — 2008. — № 3. — С. 33–36.

18. Военна доктрина України : Указ Президента України від 15 черв. 2004 р. № 648/2004 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 30. — Ст. 205.

19. Державна програма розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 роки (Основні положення) : Указ Президента України від 27 груд. 2005 р. № 1862-25т/2005. — К. : МО України, 2005. — С. 2–3.

20. Административное право Украины : учебник / под общ. ред. С. В. Кивалова. — Х. : Одиссей, 2004. — С. 814–815.

21. Безбородов В. Б. Правові аспекти військово-патріотичного виховання особового складу Збройних Сил України: Проблеми та шляхи їх розв'язання // Право військової сфери. — 2008. — № 7. — С. 6–8.